

ПОЛІТИЧНА КУЛЬТУРА ТА СВІДОМІСТЬ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ РЕПУТАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ ПАРТІЇ

POLITICAL CULTURE AND CONSCIOUSNESS AS A FACTOR OF FORMATION OF POLITICAL PARTY REPUTATION

Буряченко О.В.,

здобувач кафедри політичних наук

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

У статті досліджується феномен репутації політичної партії як важливий політичний інститут українського суспільства. Визначається діалектичний зв'язок між процесом формування репутації політичної партії та станом політичної культури й свідомості громадян України. Розкрито характерні ознаки політичної свідомості та культури як системоутворюючі чинники репутації політичної партії.

Ключові слова: репутація політичної партії, політична культура, політична свідомість, ментальність, патерналізм, політична мімікрія.

В статье исследуется феномен репутации политической партии как важный политический институт украинского общества. Определяется диалектическая связь между процессом формирования репутации политической партии и состоянием политической культуры и сознания граждан Украины. Раскрыты характерные признаки политическо-го сознания и культуры как системообразующие факторы репутации политической партии.

Ключевые слова: репутация политической партии, политическая культура, политическое сознание, ментальность, патернализм, политическая мимикрия.

The article examines the phenomenon of reputation of a political party as an important political institution of Ukrainian society. The dialectical relationship between the process of forming the reputation of a political party and the state of political culture and consciousness of Ukrainian citizens is determined. The characteristic features of political consciousness and culture as system-forming factors of reputation of a political party are revealed.

Key words: reputation of a political party, political culture, political consciousness, mentality, paternalism, political mimicry.

Постановка проблеми. Репутація є важливою характеристикою як особистості, так і організації. Сьогодні в українському суспільстві зростає практичний попит на репутацію суб'єктів політики, особливо політичних партій. У тлумачному словнику С. Ожегова та Н. Шведової подається таке визначення репутації: «придбана кимось або чимось громадська оцінка, спільна думка про якості, переваги й недоліки кого-, чого-небудь» [1, с. 666]. Актуалізує дослідження репутації політичних партій саме те, що сьогодні проблема вибору політичних партій і їх лідерів вирішується більшістю громадян України не на основі політичних програм, а під впливом враження від їхніх образів у засобах масової інформації та уявлень про них, що сформувалися в різних електоральних групах. При цьому спостерігається тенденція до залежності результату виборів від репутації: зазвичай першість віддається політиці чи політичній партії з переважанням позитивних характеристик в очах громадськості. У масовій свідомості дедалі більше закріплюється уявлення про репутацію як про певну цінність, від наявності та якості якої залежить життєвий успіх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні основи формування репутації були закладені в класичних працях Платона, Арістотеля, Плутарха, Н. Макіавеллі, А. Шопенгауера, Ф. Ніцше, Ф. Честерфілда та інших мислителів.

У вітчизняній політичній науці сьогодні інтерес до поглибленого вивчення репутації суб'єктів політики, до методів їх формування тільки з'являється. Окремі аспекти поняття «репутація» розглядалися насамперед у межах теорії політичного лідерства, паблік рілейшнз, іміджології, політичної комунікації тощо. Різноманітні проблеми дослідження сутності політичного іміджу розглядаються в працях В. Антемюка, С. Бульбенюк, І. Варзара, В. Горбатенка, С. Денисюк, Г. Дідух, Г. Зеленько, В. Корнієнка, О. Лісничука, М. Михальченка, Б. Новожилова, Ф. Рудича, Л. Губерського, В. Андрущенко, у яких розкрито проблеми теорії й методології політичної діяльності, влади, культури політико-правового стану особистості.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз існуючої наукової літератури свідчить про те, що дослідження, які стосуються репутації політичних партій, сьогодні фактично відсутні. Це актуалізує як теоретичну, так і практичну необхідність здійснення комплексного дослідження репутації політичних партій, із чого постає завдання експериментального опрацювання в межах політичної науки саме феномена репутації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З огляду на недостатність наукових

досліджень феномена репутації в політичній науці метою статті є визначення певного співвідношення стану репутації політичної партії як суб'єкта політичного процесу з рівнем політичної культури й свідомості українського суспільства як чинників її формування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Насамперед почнемо з того, що під репутацією політичної партії ми розуміємо сукупність стійких ціннісних переконань і раціонально усвідомлених оціночних думок громадян щодо конкретної політичної партії, які формуються значною мірою на основі досвіду безпосередньої й опосередкованої взаємодії, викликають почуття довіри та відображають ступінь результативності діяльності партії, якщо вона задовольняє соціально-політичні інтереси й потреби громадян.

Якщо імідж політичної партії в підсумку може бути технологічно сконструйований (за допомогою політичних технологів), то подібним чином «сконструювати» політичну репутацію фактично неможливо. Таку ж позицію поділяє російський дослідник О. Трубецької, який зазначає: «Поняття «репутація» характеризує стійке уявлення великих соціальних груп незалежно від об'єкта або суб'єкта застосування (колективного чи індивідуального) репутаційних технологій» [2, с. 207]. Отже, цілком логічно припустити, що саме рівень і специфічні риси політичної свідомості й культури громадян України можуть істотно позначатися на ступені об'єктивності репутації політичної партії, від чого залежить, яка саме репутація формується – реальна (адекватна) чи неадекватна. У процесі цього формування варто також враховувати потреби й сподівання громадян, реалізацію яких вони у свою чергу пов'язують із тією чи іншою політичною силою. Тому значною мірою репутація політичної партії потрапляє в залежність від самого процесу реалізації цих потреб, часом елементарно залежить від виконання взятих на себе політичною партією передвиборних обіцянок. Однак повернемося до політичної культури.

Загальновідомо, що політична культура в широкому розумінні – це сукупність стійких форм політичної свідомості й поведінки, а також характеру та способів функціонування політичних інститутів у межах певної політичної системи [3, с. 343]. Саме за її участю в суспільстві окреслюються «межі» поведінки політичних суб'єктів, відбувається процес єднання та взаємодії великих груп громадян, політичних партій довкола певних політичних цінностей і суспільних стереотипів.

Цікавою в контексті дослідження є схематична модель національної політико-культурної системи, яку подає український політолог О. Рудакевич [4, с. 120]. Ми згодні з його думкою про те, що традиційні політичні інститути необхідно розглядати як вищий рівень буття національної політичної

культури; вони, з одного боку, органічно поєднують структурні елементи культури, а з іншого – є інструментом ефективного впливу на діяльність і поведінку політичних акторів. У національній політико-культурній системі О. Рудакевич виділяє такі елементи, як суб'єкт і носій політичної культури (нація), культурні форми (елементи культури), об'єкти політико-культурної детермінації (серед яких і сама нація), допоміжні засоби (інфраструктура) політичної культури нації. Елементи політичної культури згруповані в окремі змістові рівні, а саме: 1) політична ментальність; 2) соціально-політична онтологія; 3) політичні цінності та ідеали; 4) політичні орієнтації та установки; 5) політичні норми та інші елементи політичної культури (традиції, міфи, стереотипи, символи, національна ідея тощо) [5, с. 132].

Політична культура формується впродовж століть, а не є піднесенням окремих років. На це звертає увагу вітчизняний науковець Б. Цимбалістий, який зауважує: «Політична культура – це продукт історичного розвитку та досвіду народу. У випадку України цей досвід був гірким. Для того щоб зрозуміти політичну культуру українців, необхідно звернути увагу на джерела впливу, які протягом історії стимулювали чи спиняли розвиток української політичної культури» [6, с. 78].

Саме тому культуру варто уявляти й досліджувати в нерозривному зв'язку з відповідними сферами суспільного життя, говорячи про соціокультурні явища та процеси. Деякі автори прирівнюють її також до «політичної етики», тобто поведінки політиків у тій чи іншій ситуації [7]. Тобто безперечним є те, що політична культура українських громадян – це та загальна основа, яка дає змогу оцінювати й водночас формувати репутацію політичної партії. Вона являє собою відповідні межі, які вміщують формат тієї чи іншої репутації, а отже, формування репутації політичної партії перебуває в безпосередній залежності від стану політичної культури суспільства.

Досліджуючи процес формування репутації політичної партії в контексті політичної культури та свідомості громадян України, не можна оминати таке важливе явище, як ментальність. У межах українського комунікативного простору дослідженню національного менталітету в його філософських, соціальних, економічних і політичних аспектах значну увагу приділяють сучасні українські вчені [8; 9; 10].

За словами І. Коваленка, якщо скласти ментальне намисто українського суспільства, то воно складалося б із таких складників: хазайновитість – консерватизм – універсальність – миролюбство – релігійність – обдарованість – сентиментальність – містицизм – відкритість – кмітливість, хитрість, лукавство – самовілля – розвинене почуття гумору – інертність, пасивність – індивідуалізм –

провінційність – занижена самооцінка – «совковість» – наївність, інфантильність – недбалість – замкненість у своїй групі – брак цілеспрямованості – скупість, жадібність – неповага до себе та до інших – анархічність – непослідовність, прагнення «служити двом панам» – слабка допитливість – зневага до здоров'я – амурний авантюризм тощо [11].

Одним із базових критеріїв ідентифікації політичної культури будь-якого суспільства є ставлення громадян до влади – держави загалом і певних її представників зокрема. За даними соціологічних опитувань Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, проведених з 6 по 11 жовтня 2017 р., Президенту України довіряють 24,8% опитаних та не довіряють 68,2% респондентів, Кабінету Міністрів України – 19,8% та 73,1% відповідно, Національному банку України – 15,3% та 75,2% відповідно, Верховній Раді України – 13,8% та 80,7% відповідно. Довіру до державного апарату (чиновників) висловили 11,2% опитаних, а недовіру – 80,7%.

Дії Президента України повністю підтримують 6,7% опитаних, 35,2% респондентів підтримують окремі дії, 50,4% – не підтримують жодні дії глави держави; дії Кабінету Міністрів України – 3,2%, 33,8% та 54,0% відповідно; дії Прем'єр-міністра України – 6,0%, 33,8% і 50,8% відповідно; дії Верховної Ради України – 2,9%, 27,9% та 61,6% відповідно; дії Голови Верховної Ради України – 3,8%, 25,5% і 59,1% відповідно; дії Національного банку України – 3,2%, 17,1% та 63,5% відповідно [12]. Власне, наведені результати водночас варто вважати також відображенням політичної репутації як органів влади, так і політичних партій України.

За таких умов особливо яскраво виявляються такі традиційні для української ментальності риси:

- прагнення перекласти відповідальність за власну долю на державу чи громаду;
- примат держави над законом, фетишизація влади;
- тенденція орієнтації індивідів та громадських сил на авторитет, який уявляється ними як абсолют, наділений рисами харизматичного лідера;
- власний культуроцентризм, прикордонність, першопочаткова бінарність, амбівалентність, дихотомічність суспільної свідомості;
- практично повна відсутність принципів партнерських відносин між особою та державою.

Отже, ментальність є і змістом свідомості та самосвідомості (почуття, погляди, уявлення тощо), і стилем мислення (здатність розуміння й оцінки дійсності).

Суттєвою характеристикою масової політичної свідомості українців, що істотно впливає на ставлення громадян до національної політичної

системи, форми їх політичної участі, зрештою, на весь процес формування репутації політичних партій, залишається патерналізм. Якщо детально не посилатися на загальновідомі енциклопедичні визначення, це різновид державного управління, за якого громадяни розцінюються як покірлива маса, а необмежена влада асоціюється з тотальною диктатурою.

Як свідчить світова практика, патерналізм, який проявляється сьогодні практично в усіх аспектах політичного життя в Україні, зумовлює вождизм у найпотворнішій його формі. Проблема ця виникла не сьогодні. Досить згадати, що багато політичних партій в Україні спочатку будувалися на основі авторитарного лідерства лише однієї домінуючої особистості. З тих політичних сил, які представлені в чинному парламенті, такими є, наприклад, БПП, БЮТ. Реалізацію принципів патерналізму в політиці ми спостерігали вже не раз. І це надзвичайно небезпечно, як стверджує І. Кириченко, особливо коли йдеться про управління державою [13].

Дослідження, що проводилося соціологічною службою Українського центру економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова спільно з Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва в грудні 2017 р., виявило, що близько 50% опитаних вважають, що «краще жити в суспільстві, де все регламентує держава» [14, с. 86].

Сучасне політичне життя українського суспільства породило ще один феномен, який водночас є характеристикою політичної культури українського суспільства, а також складником репутації політичного лідера, – соціальну й політичну мімікрію. А. Лобанова переконана: «Соціальна мімікрія являє собою ситуативно модифіковану атрибутивну властивість людини, яка поєднує в одне ціле родову характеристику людини – хитрість розуму зі специфікою її проявів у критичних, складних, небезпечних умовах» [15]. При цьому пересічному громадянину важко проникнути в сутність мімікрійної гри політиків, оскільки засобами масової інформації йому пропонується чітко визначена доза необхідної інформації, щоб він повірив у «чесність» намірів того чи іншого політика, за яким стоїть та чи інша політична сила. Досить часто політик для посилення власної репутації користується приєднанням до себе репутації інших лідерів. Тому репутація політичної партії може формуватися у свідомості громадян під впливом, так би мовити, викривлених чинників. Як видається, лише відповідно висока політична культура та політична свідомість слугують певним фільтром, який дає змогу так чи інакше оцінювати політичну партію та її лідера насамперед із позиції його чесності, моральності, відповідальності тощо.

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, варто підкреслити

існування діалектичного зв'язку між політичною культурою та свідомістю українського суспільства з процесом формування репутації політичної партії. В ідеалі репутація політичної партії повинна містити такі риси, які відповідають позитивному уявленню громадськості про цю політичну силу. Власне, основою для цього уявлення також слугує

відповідний рівень політичної культури громадян України.

Дослідження репутації суб'єктів політики є відносно новим предметом аналізу для вітчизняних науковців. Тому різноманітні його аспекти необхідно вважати перспективними для майбутніх наукових розвідок, присвячених цьому феномену.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Ожегов С., Шведова Н. Толковый словарь русского языка: 80000 слов и фразеологических выражений. 4-е изд., доп. М.: Азбуковник, 2002. 944 с.
2. Трубецкой А. Категория репутации в социально-политической коммуникации: дисс. ... докт. психол. наук: 19.00.05; МГУ. М., 2006. 369 с.
3. Шляхтун П. Політологія (теорія та історія політичної науки): підручник. К.: Либідь, 2002. 576 с.
4. Рудакевич О. Теоретико-методологічні засади дослідження національної політичної культури: дис. ... докт. політ. наук: 23.00.01. Тернопіль, 2011. 420 с.
5. Рудакевич О. Імперативи національної політичної культури. Політичний менеджмент. 2010. № 5. С. 128–136.
6. Цимбалістий Б. Політична культура українців. Сучасність. 1994. № 3. С. 99–105; № 4. С. 77–90.
7. Гдаль Б. Чи ми політично культурні? URL: <http://domivka.net/forum/> (дата звернення: 10.05.2018).
8. Політологічний енциклопедичний словник / упор. В. Горбатенко. 2-е вид., доп. і перероб. К.: Генеза, 2004. 736 с.
9. Козлова О. Етимологія та сутність поняття «ментальність». П'яті юридичні читання: матеріали міжнар. наук. конф. (23–24 квітня 2009 р.). К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2009. С. 412–414.
10. Стражний О. Український менталітет: ілюзії, міфи, реальність. К.: Книга, 2008. 368 с.
11. Коваленко І. Ментальність українського народу. Свобода слова в Україні. 2018. 10 травня. URL: <http://svobodaslova.in.ua/news/read/9152> (дата звернення: 10.05.2018).
12. Ставлення громадян України до суспільних інститутів, електоральні орієнтації: соціологічне опитування (23 жовтня 2017 р.) / Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. URL: <http://razumkov.org.ua/napryamki/sotsiolohichni-doslidzhennia/stavlennia-hromadian-ukrainy-do-suspilnykh-institutiv-elektoralni-orientatsii-2> (дата звернення: 12.05.2018).
13. Кириченко И. Патернализм в Украине как составляющая политического и конституционного кризиса. Украинский выбор. 2016. 21 апреля. URL: http://vybor.ua/article/sistemnye_problemy_gosudarstvennosti/paternalizm-v-ukraine-kak-sostavlyayushchaya-politicheskogo-i-konstitucionnogo-krizisa.html (дата обращения: 12.05.2018).
14. Аспекти політичної ідентичності. Національна безпека і оборона. 2016. № 3–4. С. 86. URL: [http://old.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/n3-4_\(161-162\)_2016_ukr.pdf](http://old.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/n3-4_(161-162)_2016_ukr.pdf) (дата звернення: 12.05.2018).
15. Лобанова А. Соціальна мімікрія як ситуативно модифікована атрибутивна властивість людини. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи». 2001. № 527. С. 26–32.